Å samle er å velge

Avhending i teori og praksis – en statusrapport

OLE MARIUS HYLLAND*

Inside the museums, infinity goes up on trial.

Bob Dylan, Visions of Johanna.

Title: To collect is to choose.

Abstract: *This article aims to give a status report on museum disposal in the Norwegian museum sector. Disposal (or deaccessioning, depending on choice of terms) is treated as a topic relevant to both the overall legitimization of museums as institutions, as well as an important topic for sustainable collection management. The article argues that a sound and intellectually solid approach to disposal is a potential key to the sustainability of the museums' epistemology on the one hand and to sustainable collection development on the other. After an initial discussion on the theoretical, ethical and judicial basis of disposal and a presentation of international examples on disposal practice, the article presents the results from a survey on disposal among Norwegian museums.*

Key words: Disposal, collection management, epistemology, sustainability, materiality.

I det stadig mer profesjonaliserte norske museumslandskapet finnes det fremdeles lite forskning, litteratur, debatt og kunnskap om *avhending*. På den andre siden finnes det mye kunnskap, veiledning og diskusjon om hvordan gjenstander kommer *inn* i en samling. Det er et åpenbart misforhold her, og prosessen med å få objekter ut av en museal samling kan vise seg å være like viktig for museumsarbeidet som det å få objekter inn i den samme

samlingen. Den britiske arkeologen og museumsdirektøren Nick Merriman har kalt dette perspektivet *bærekraftig samlingsutvikling* ("sustainable museum collecting") (Merriman 2006, 2008). Merriman bruker dette begrepet til å reflektere rundt hva som skjer med en samling over tid som på den ene siden har evigheten som tidsperspektiv og på den andre siden hele tiden inkluderer flere objekter enn den ekskluderer. Dette innebærer at man nær-

mer seg en øvre grense for en samlings størrelse, dersom man skal beholde idealet om en godt bevart, dokumentert og forskbar samling. Dermed handler det om samlingenes og samlingsutviklingens *bærekraft*. Avhending er et spørsmål om bærekraft, men det er også et spørsmål om hvilket perspektiv som skal dominere over hvilket i museenes faglige arbeid. Dersom båndene mellom museenes forvaltning og formidling svekkes, svekkes også legitimiteten og eksistensgrunnlaget til museene. Dét er en reell fare dersom u(nder)formidlede og u(nder)forskede samlinger vokser, uten en kontinuerlig diskusjon av hva som bør inkluderes og hva som bør ekskluderes fra samlingene.

Det finnes et kunnskaps- og diskusjonsbehov knyttet til avhending. Temaet er overraskende lite diskutert i museumsfaglige publikasjoner og fora i Norge og Norden. Om man for eksempel gjennomgår en oversikt over samtlige artikler i *Nordisk Museologi* siden oppstartåret 1993, finner man et enkeltstående bidrag som eksplisitt nevner avhending (Østby 2002) – en presentasjon av arbeidet i et utvalg nedsatt for å vurdere utlån, tilbakeføring og avhending (Norsk museumsutvikling 2000). Den inneværende artikkelen er et forsøk på å bidra til å dekke et slikt kunnskapsbehov, ved hjelp av en gjennomgang av den museumsfaglige og kulturpolitiske statusen til denne delen av museenes arbeid. I det følgende er ambisjonen å si noe om avhendingens teoretiske, etiske og juridiske fundament, for deretter å gjennomgå status for avhendingsarbeid både i Norge og i noen utvalgte andre land. Som et ledd i arbeidet med artikkelen er det også gjennomført en surveyundersøkelse om avhending blant alle museene i det norske museumsnettverket. De viktigste resultatene fra denne undersøkelsen blir presentert og diskutert i artikkelens siste halvdel.

AVHENDINGENS TEORI

I jakten på et teoretisk fundament for avhending, kan man stille spørsmålet om det finnes noe man kan referere til som en *avhendingens teori*? På mange måter dreier dette seg mer om implisitt enn eksplisitt teori. Avhending er en form for negativt arbeid, i den betydning at det består i å *ferne* noe, ofte permanent. En avhendingens teori blir på samme måte en form for *negerende* el. negativ teori, siden den snur om på og rokker ved det materielle kunnskapsgrunnlaget som utgjør den essensielle legitimeringen for museene som institusjoner. Museene er rotfestet i det materielle. Samtidig er det åpenbart slik at det etablerte båndet mellom museal virksomhet og materialitet på langt nær er så ubrytelig som det har vært. *Ett* tegn på dette er at museenes arbeid og samlinger er i stadig større grad preget av det *immaterielle* – eksempelvis gjennom digitalisert samlingsforvaltning, nettbasert formidling og immateriell kulturarv. Dette burde i prinsippet bety at den utfordringen som museene stilles overfor gjennom arbeid med avhending – en negering eller i det minste en svekking av det materielle grunnlagets hegemoni – er en utfordring som museene også møter på flere andre kanter.

Museenes materialitet hviler på en epistemologisk forutsetning om at det er mulig å oversette fra det rent materielle – de fysiske objektene – til det immaterielle – formidling og kunnskapsutvikling. Forutsetningen ligger i en tiltro til at det er mulig å lese, avkode og fortolke materielle objekter. Dette har blitt kalt *object-based epistemology*: "In this epistemology, objects are not precisely transparent, but neither are they hopelessly opaque. The meanings held within objects would yield themselves up to anyone who studied and ob-

served the objects carefully enough” (Conn 1998: 4). Innenfor denne forståelsen vil det materielle – gjenstandene – representere en form for reifisert, fastfrosset kunnskap. Gjennom ulike former for fortolkning og oversetting kan denne kunnskapen potensielt gjøres relevant og levende. Det er imidlertid et utfordrende og kontekstavhengig stykke arbeid, og dette gjør objektene som museenes epistemologi baserer seg på til flertydige objekter.¹ Eilean Hooper-Greenhill hevder på sin side at det nettopp er muligheten til å lese flere fortellinger og flere typer mening inn i dem, som gir objektene deres appell: ”It is an openness to re-meaning; a capacity to carry preferred meaning; a potential for polysemia; and the material potentials and constraints, that lie at the heart of the appeal of artefacts” (Hooper-Greenhill 2000: 115).

Forholdet mellom museer, materialitet og kunnskap har blitt utfordret fra flere kanter. For det første er det slik at materialitet innebærer noe mer enn en fysisk følbart tinglighet. I forståelsen til materialitetsforskere som f.eks. Christopher Tilley og Daniel Miller innebærer materialitet og studiet av materialitet også selve forholdet mellom mennesket og tingene, mellom subjektene og objektene (jf. Rogan 2011). Det er også mulig å gå videre langs en slik problematiserende linje, og hevde at museenes materialitet mer enn å handle om tingene, handler om *forholdet mellom ting og tegn*, slik den britiske filosofen Beth Lord analyserer dem. I hennes forståelse er det nettopp fortolkning som gjør disse institusjonene til museer og ikke lagre. Det gjør at museene kan være uten synlige objekter, og for den saks skyld uten synlig tekst, men at de alltid vil forvalte en fortolkning mellom disse, enten denne er implisitt eller eksplisitt (Lord 2006: 5, se også Eriksen 2009: 119). Lord benytter seg av

Foucaults analyse av det epistemiske bruddet mellom tingene og ordene; at det ikke lenger var slik at ord og ting representerte en enhet, og skriver at det nettopp var i det, idehistorisk sett, nye rommet mellom tingene og tegnene at museenes rolle som fortolkere ble skapt.

Det flertydige innholdet i et begrep om materialitet korresponderer også med et flertydig kunnskapsoppdrag for museene og deres samlinger. Museene handler på en og samme tid om tingene, om kunnskapen om tingene, om formidlingen av denne kunnskapen, og om fortolkningen av forholdet mellom mennesker, ting og samfunn. Ideelt sett handler museene også om seg selv, om et refleksivt perspektiv på sitt eget kunnskapsarbeid. Den tverrfaglige og omfattende problematiseringen av materialitet og studiet av det materielle som har preget akademisk diskusjon i flere årtier, har imidlertid i liten grad påvirket museal praksis og egenforståelse. De utfordringene som f.eks. museologen Eilean Hooper-Greenhill beskriver for museene i *Museums and the Shaping of Knowledge* (1992), eller Simon Knell beskriver i *Museums and the Future of Collecting* (2004) har i liten grad blitt møtt. Felles for Knell, Hooper-Greenhill og andre museumsrevisjonister er påstanden om at museenes fortsatte legitimitet som samfunnsinstitusjoner er avhengig av et revidert syn på hvilken rolle tingene spiller i og for museene. Det er i dette lyset vi bør se en diskusjon om avhending av museumsobjekter.

Selv om det altså finnes rikelig med litteratur som diskuterer både materialitet generelt og forholdet mellom museer og materialitet spesielt, er det langt mellom akademiske diskusjoner av hvordan avhending spiller inn på denne dikotomien. To sentrale utgivelser i den relativt sparsommelige mengden med bøker om avhending, er henholdsvis en essaysamling

8 (Davies 2011) og en antologi over tidligere publiserte tekster – en *reader* (Weil 1997). Disse utgivelsene er primært opptatt av avhending som praksis; spesielt som omdiskutert praksis (jf. også Smith 2012 og Vasström 2004). En av svært få *norske* behandlinger av temaet finner vi i en masteroppgave i kulturstudier (Aasen 2010). Aasen tar i sin masteroppgave utgangspunkt i intervjuer med ni norske museumsansatte. Hun konkluderer blant annet med at museene gir uttrykk for en restriktiv men samtidig åpen holdning til spørsmålet om avhending. Samtidig varierer svarene mellom informantene. Enkelte er svært tilbakeholdne, mens andre er langt mer pragmatiske og ser at det er et behov for å arbeide mer aktivt med avhending.

Den britiske museumsdirektøren Nick Merriman forsøker på sin side å skissere et slags teoretisk fundament for avhending, eller med hans begreper: "an intellectual framework for sustainable museum collecting" (2006: 31). Merriman gjennomførte en undersøkelse av syv britiske museers erfaring med avhending i årene 1990-2004. For å snekre et intellektuelt rammeverk for denne avhendingspraksisen, problematiserer han museenes epistemologi fra et idehistorisk perspektiv. Han benytter seg blant annet av analysene til nettopp Hooper-Greenhill og Susan Pearce (1994) m.fl. Dette perspektivet vektlegger museene som ektefødte barn av modernitet og opplysning. Med overgangen til et nytt kunnskapsregime, med Foucaults begreper et nytt *episteme*, ble kunnskap knyttet til observasjon, måling og klassifikasjon. I denne overgangen spilte museene en sentral rolle. Museene har representert en kartlegging, systematisering og vitenskapeliggjøring av den materielle verden. Dette har også medført en sterk tiltro til kunnskapens endelighet, mate-

rialitet og objektivitet, og Merriman beskriver denne vedvarende tiltroen – en arv fra opplysningstiden – som en av de viktigste årsakene til den til tider innbitte motstanden mot avhending. Merrimans utgangspunkt for å bygge et intellektuelt rammeverk ("intellectual framework") er nettopp gjennom en bevisstgjøring av denne idehistoriske arven til museene. Han ønsker å modernisere museenes intellektuelle forankring ved å peke på at museene verken kan eller bør spille den monolittiske kunnskapsrollen som de i utgangspunktet ble skrevet inn i.

Etter en gjennomgang av det idehistoriske grunnlaget til modernitetens museumssamlinger, oppsummerer Merriman bakgrunnen for den generelle negative holdningen til avhending slik: "It is [a] notion of set-aside, coupled with notions of objectivity, classificatory completeness, encyclopaedic holdings (though never realisable save perhaps for natural history collections) and the notion of retaining collections in trust for posterity, which have led to such anxieties about disposal from museum collections" (Merriman 2006: 32). Som vi skal se senere, knytter Merriman denne gjennomgangen til en undersøkelse av et utvalg britiske museers avhendingspraksis. Hans hovedidé er at kombinasjonen av den seiglivetede ideen om samlingenes objektivitet og evighet med en svært restriktiv holdning til avhending, verken er intellektuelt eller forvaltningsmessig bærekraftig. I hans analyse er det behov for en modifisering av begge elementer i denne kombinasjonen.

AVHENDINGENS ETIKK

En annen innfallsvinkel til avhending er den etiske: Avhending blir ofte behandlet som et *etisk* spørsmål. ICOMs etiske retningslinjer

for museer (jf. f.eks. ABM-utvikling 2006) inkluderer et eget underkapittel om temaet, og de fleste diskusjoner som føres om avhending inneholder argumenter som knytter temaet an til etiske problemstillinger. Her er det mulig å ta et steg tilbake, for å spørre: *hvorfor* er dette et etisk spørsmål? Hvorfor er det ikke et etisk spørsmål når andre institusjoner rydder i eget hus? Dersom et sykehus fjerner tyve bekken fra lageret fordi de ikke brukes lenger, ville svært få løftet et øyenbryn. Dersom imidlertid de samme tyve bekken først var overført for eksempel til en nasjonal medisinhistorisk samling, ville det blitt oppfattet som en (museums)etisk problemstilling hvorvidt stabelen med bekken kunne kasseres. Med andre ord er dette på et grunnleggende nivå en kontekst- og institusjonsavhengig affære. I det et objekt innlemmes i en museumssamling får objektet et sett med rettigheter og forventninger knyttet til seg. Blant disse er rettigheter til bevaring og dokumentasjon og forventninger om bidrag til samfunnets kunnskapsutvikling.

En av flere grunner til at avhending behandles som et etisk spørsmål er fordi man i prinsippet fjerner *potensiell* kunnskap; fordi man fjerner et objekt som, vel å merke i teorien, *kunne* ligget til grunn både for kunnskapsformidling og kunnskapsproduksjon. Det etiske elementet kan også sees som en følge av museenes rollebeskrivelse som samfunnsinstitusjoner – som ivaretagere av et samfunnsminne, som institusjoner for kollektiv erindring og kollektiv identitet. I et slikt perspektiv vil avhending kunne vurderes som en utilbørlig og uansvarlig inngripen i det materielle minnet om og/eller grunnlaget for et fellesskap, enten dette er lokalt, nasjonalt eller fellesmenneskelig. Samtidig er det vanskelig å opprettholde en slik vurdering på noe annet enn et svært prinsipielt nivå. De uforutsigbare og ofte tilfel-

dige veiene gjenstander følger inn i en museumssamling og det utfordrende fortolkningsarbeidet mellom objekt og kunnskap, gjør at det er vanskelig å opprettholde en sterk tro på samlingenes rolle som fullverdige og objektive byggesteiner for identitet og felles historie.

Dette dreier seg samtidig om de begrensningene som ligger i å behandle museer som (rene) arkiver; i å vurdere de to institusjonstypene som parallelle minnesinstitusjoner. Arkiv er gjerne fylt med unika; med unik dokumentasjon som finnes i et enkeltstående eksemplar og som for det aller meste er skriftlig materiale. Museenes samlinger inneholder i prinsippet nær sagt alt menneskeskapt (for å begrense oss til de kulturhistoriske museene), og dette inkluderer også store mengder masseprodusert materiale, materiale uten kontekst, språklig taust materiale som er avhengig av fortolkning for å gi mening. Som Simon Knell sier: "...unlike archival material, objects are not good at retaining information, particularly if collection management have been poor" (i Hadfield 2011: 87). Spørsmålet vil være om (alle) museer skal være materielle arkiver med delvis overlappende samlinger? Noen vil hevde nettopp det. I en artikkel om behovet for en revisjon av museenes epistemologi, siterer den skotske museumsdirektøren Mark O'Neill denne oppfatningen slik: "museums are first of all archives of material culture documents and only secondarily places of display and public education" (O'Neill 2006: 96). Museene, arkivene og for den saks skyld bibliotekene, er imidlertid grunnleggende ulike som minnes- og kunnskapsinstitusjoner (*memory institutions*). Museologen Helena Robinson har advart mot at man gjennom organisering, sammenslåing og kulturpolitiske tiltak setter funksjonelle likhetstegn mellom de tre institusjonstypene. Da overkommuniserer man lik-

- 10 hetene mellom dem, og underkommuniserer det faktum at de representerer tre ulike måter å samle, skape og formidle kunnskap på: "this choice of terminology obscures fundamental differences in the ways in which libraries, archives and museums acquire, record and interpret their collections" (Robinson 2012: 425).

Med andre ord utfordres avhendingens etikk på en grunnleggende måte av et revidert syn på hva slags kunnskapsinstitusjoner museene er, kan og bør være. Det etiske elementet utfordres videre av et revidert syn på museenes rolle som identitetsinstitusjoner. Dersom utfordringene ved å bygge solid kunnskap og konsistente historier på materielle samlinger synliggjøres, blir det også vanskelig å hevde at det alltid er potensielle kunnskapskilder og *noens* historie som forsvinner når samlingens tjueandre kobberkjele vurderes overført til en studiesamling på aldershjemmet.

AVHENDINGENS JUS

I tillegg til epistemologien og etikken, spiller *jussen* en rolle i en opplyst diskusjon om avhending. I norske utgivelser og rapporter som har gått inn på spørsmålet om avhending, har gjerne det juridiske perspektivet stått sterkt. Til dags dato er den mest gjennomførte norske analysen av problemstillinger knyttet til avhending gjennomført av en jurist. Norsk museumsutvikling engasjerte i 1997 juristen Lars G. Norheim til å gjennomføre en juridisk analyse av prinsipielle muligheter og begrensninger som preget museenes mulighet til å fjerne objekter fra samlingene sine. Nordheims utredning har lagt tydelige føringer på mye av som er blitt sagt og skrevet om avhending i Norge i årene etter 1997. Selv om både museumslandskap og tildels også lovgrunnlaget er noe endret siden 1997, er mange av

Norheims avveininger og vurderinger fremdeles gyldige. Blant disse er de følgende verdt å merke seg:

- Dersom man har gått igjennom de punkter der avhendingsbegrensninger kan finnes – lover, vedtekter, pålegg el. betingelser fra giver – og ingen slike begrensninger finnes, må museet i alminnelighet anses å ha rettslig adgang til å avhende gjenstander.
- Det er i utgangspunktet begrensninger på og ikke tilgang til avhending som må påvises.
- Der det ikke finnes ettersporebare betingelser eller pålegg fra giver, står i utgangspunktet museet fritt til å avhende. Det kan allikevel finnes omstendigheter som gjør at en begrensning i adgangen til å avhende kan tillegges giveren.
- Det kan ikke opereres med en "normalforutsetning" om at gaver og testasjoner ikke skal kunne avhendes.

Den juridiske analysen til Nordheim har som hovedanliggende å avveie mellom det enkelte museets begrensninger og muligheter i forhold til avhending. I tillegg foretas det en avveining mellom hensynet til den som opprinnelig fikk gjenstandene inn i samlingene, gjerne som giver, og det nåtidige publikum som museene skal være til for. I Norheims formulering: "Det må finnes et rimelig balansepunkt mellom en lojal etterlevelse av giverens antatte mening, og hensynet til en rasjonell oppfyllelse av museets formål og oppgaver i forhold til den krets som tilgodeses ved gaven: museums publikum" (Norheim 1997: 96).

AVHENDING I NORGE OG ANDRE LAND – DISKUSJON, RETNINGSLINJER, SYNLIGHET

Oppmerksomheten rundt og synligheten til

avhending som et museumsfaglig tema har altså vært lav i Norge over lengre tid. En av de viktige referansene i de sjeldne diskusjonene om avhending, finner vi i de allerede nevnte museumsetiske retningslinjene fra ICOM. Her nevnes avhending i flere formuleringer og paragrafer: "Museer har plikt til å anskaffe, bevare og utvikle samlinger som bidrag til å sikre samfunnets naturarv, kulturarv og vitenskapelege arv. [...] I dette samfunnsansvaret ligger forvaltningsoppgaver som inkluderer aktsomhetsplikt, langsiktig vern, dokumentasjon, tilgjengelighet og *avhending under ansvar*" (min uth.). Her er det interessant å merke seg at avhending inkluderes i en forståelse av museenes samfunnsansvar. Avhending har også et eget underpunkt i disse retningslinjene, hvor det blant annet i pkt. 2.15 står det følgende:

Avhendingsprosedyrer. Alle museer skal ha retningslinjer for godkjent framgangsmåte ved permanent avhending av gjenstander fra samlingen. Retningslinjene skal omfatte avhending ved gave, overføring, bytte, salg, tilbakeføring og destruksjon, og også tillate at eierskapet uavkortet overføres til den nye mottakeren. Alle vedtak om avhending må protokolleres og arkiveres sammen med dokumentasjon av gjenstandene det gjelder, og av hvordan avhendingen ble gjennomført. Det er en grunnleggende forutsetning at en gjenstand som skal avhendes først tilbys andre museer." (ABM-utvikling 2006: 15)

Om vi går til de sentrale museumspolitiske dokumentene, ser vi at avhending blir nevnt som et tema med jevne mellomrom. I museumsutredningen fra 1996, *Museum, minne, møtestad*, understrekes det f.eks. at avhending bør vurderes i sammenheng med den foreslåtte REVITA-planen (en omfattende plan for å gjennomgå tilstanden til norske museumsamlinger):

I samband med den store gjennomgangen av restansane, REVITA-planen (...), vil det vera naturleg å vurdere spørsmålet om avhending og kassasjon av somme gjenstandar. Spørsmålet om avhending eller kassasjon av museumsmateriale vil vera vanskeleg fordi museum har som hovudprinsipp at ein skal ta vare på det som har kome inn i samlingane. Under førebuinga av REVITA-planen bør ein difor vurdere etiske og juridiske sider ved dette spørsmålet og dessutan utarbeida retningslinjer for ein evt. avhendingspraksis. (NOU 1996: 111)

I den såkalte abm-meldingen (St. meld. 22 1999-2000), *Kjelder til kunnskap og oppleving*, blir avhending kun nevnt i forbifarten, og i prinsippet avvist som mulighet. Det står: "Museumsverksemd har ein karakter som tilseier at samlingane stendig veks. Avhending eller kassasjon førekjem sjeldan og vil i mange tilfelle stå i motstrid til museumsetiske prinsipp" (s. 190).

I museumsmeldingen åtte år senere nevnes avhending, men også der kun i korte ordelag. Det vises til Nordheims utredning fra 1997, og innholdet i denne refereres slik: "Denne utredningen konkluderte med at museer med vedtekter om at samlingene ikke kan avhendes, og museer med forpliktelser knyttet til gaver og gavesalg har små muligheter til å avhende eldre materiale. Utredningen førte blant annet til en anbefaling til museene om å vurdere endringer i vedtekter og å innføre avtaler ved inntak av gjenstander som kunne åpne for slike muligheter" (s. 92). Videre står det om ABM-utviklings ansvar for å følge opp arbeidet med samlingsforvaltning: "ABM-utvikling skal i samarbeid med museene i det nasjonale museumsnettverket påbegynne arbeidet med en plan for sikring og bevaring av museumssamlinger. Viktige stikkord for dette nasjonale tiltaket vil være bevaring, herunder

12 magasinerings og konservering, registrering og sikring. *Spørsmål vedrørende avhending av gjenstander må også adresseres*” (s. 151, min utheving).

Avhending har altså vært et tema for offentlige museumsutredninger og -meldinger i en årrekke, om enn i beskjedne skala. Det har imidlertid ikke vært et synlig tema for det norske museumsbyråkratiet det seneste tiåret, representert ved ABM-utvikling og senere Norsk kulturråd.² Et eksempel på det relative fraværet av dette temaet, finner vi i rapporten *Samhandling og arbeidsdeling ved dokumentasjon og innsamling i kulturhistoriske museer*³ (Norsk kulturråd 2012). Denne rapporten presenterer resultatet av arbeidet til en gruppe som ble nedsatt for å vurdere innsamling og samlingspolitikk i norske kulturhistoriske museer. Arbeidsgruppen ble blant annet bedt om å drøfte ”formål med innsamling, og sammenheng mellom innsamling, forskning og formidling”, og ”betingelser og forutsetninger som bør stilles ved inntak av materiale”.⁴ Verken mandatet til gruppen eller sluttrapporten berører eller nevner temaet avhending. Fraværet av dette temaet både i dette arbeidet og i det øvrige arbeidet med utvikling av norsk samlingsforvaltning står i en viss kontrast til ICOMs etiske retningslinjer, som anbefaler/pålegger museer å ha retningslinjer for avhending, Museumsutredningen fra 1996, som anbefaler å vurdere avhending samtidig med en nasjonal samlingsplan, og museumsmeldingen fra 2008, som med noen andre ord sier akkurat det samme – at spørsmål om avhending også må adresseres.

I flere andre land, deriblant USA, Nederland, Storbritannia og Canada, har spørsmålet om avhending vært preget av større synlighet og tydeligere praksis. Samtidig har denne synligheten gitt seg utslag på ulike måter i de fire

nevnte landene. I USA har synligheten gjerne vært koblet til offentlige og høylytte diskusjoner om salg av kunstverk fra offentlige kunstsamlinger. En profilert diskusjon om mulig salg av kunstverk fra Metropolitan Museum of Art på begynnelsen av 1970-tallet, kom f.eks. til å legge føringer på hvordan spørsmålet om avhending ble behandlet i USA i lang tid etterpå (jf. Burgess og Shane 2011). En journalist i *New York Times* skrev i 1972 en artikkel som handlet om at *The Met* planla å selge flere kunstverk for å skaffe penger til institusjonen, og at dette ble bevisst skjult for offentligheten (jf. Garfield 1997). Oppmerksomheten om denne saken førte blant annet til at statsadvokaten i New York interesserte seg for spørsmålet, og kalte inn til en offentlig høring om museer og avhending. Den samme typen diskusjon og oppmerksomhet har også vært knyttet til flere lignende saker de siste ti årene. I 2008 ble eksempelvis kunstinstitusjonen National Academy på Manhattan kritisert for salget av to malerier fra den såkalte Hudson River School, en romantisk inspirert krets av landskapsmalere. Salget innbrakte 15 millioner dollar, og planen var å bruke midlene blant annet til å få institusjonen til å gå i økonomisk balanse (Burgess og Shane 2011:179). National Academy ble møtt med kraftige sanksjoner, blant annet fra den innflytelsesrike medlemsorganisasjonen Association of Art Museum Directors (AAMD), som oppfordret alle sine medlemmer om ikke å samarbeide med National Academy om utstillinger, utlån av kunstverk osv. (ibid.).

Eksempelene fra USA viser at det kan være en bred offentlig interesse for temaet, men da særlig i forhold til avhending gjennom salg av kunst. I Norge har denne typen saker vært relativt sjeldne, med et av få unntak i den diskusjonen som ble ført i 2004 da Henie-Onstad

Kunstsenter besluttet å selge to malerier av den franske kunstneren Pierre Bonnard.⁵ Salg av kunst er en særegen type avhending på flere måter. Det dreier seg gjerne om store økonomiske verdier knyttet til disse objektene og det dreier seg også om (ofte rettighetsbelagte) åndsverk. Dermed er det også en prinsipiell forskjell her i forhold til det som er hovedtemaet for denne artikkelen – avhending av kulturhistorisk materiale som *ikke* tilfører samlingen verken økonomisk, formidlingsmessig eller kunnskapsmessig verdi. Den offentlige interessen og diskusjonen knyttet til slikt museumsmateriale er av et langt mindre omfang.

For norsk avhendingspraksis er det trolig mer nærliggende å se til de tre landene som Norge ofte har lånt museumsfaglig inspirasjon fra: Storbritannia, Nederland og Canada. Nederland har i mange henseende vært et foregangsland i forhold til systematisk samlingsforvaltning. Den svært ambisiøse *Delta Plan for Preservation of Cultural Heritage* (Deltaplan voor Cultuurbehoud) som ble etablert i 1990, har blitt stående som et internasjonalt referansepunkt for denne type arbeid (Cannon-Brookes 1993, Talley Jr 1999). Planen var et resultat av et arbeid som startet med den nederlandske riksrevisjonens rapport om tilstanden til samlingene i 17 nasjonale museer. Dette ga støtet til et tiårig prosjekt for dokumentasjon, registrering og konservering av nederlandske museumssamlinger. Et av tiltakene i denne planen var innføringen av kategorier for verdsetting og prioritering av kulturarv. Fire kategorier – A, B, C og D – ble innført: Kategori A betegner de mest essensielle objektene – "irreplaceable and indispensable" i en samling, mens kategori D betegner objekter med "little or no cultural value". Disse kategoriene er også vesentlige for de nasjonale retningslinjene for avhending. Nederland innfør-

te slike retningslinjer i 2000 og reviderte dem i 2006 (jf. Bergevoet et al. 2006), og disse blant annet knyttet til de fire kategoriene. Objekter i kategori C og D kan ifølge disse retningslinjene avhendes på en av flere måter.

De nederlandske retningslinjene for avhending innledes med en liste over elleve grunnleggende prinsipper. De tre første er de følgende:

- The decision to deaccession objects should be made solely on grounds of content.
- Deaccessioning museum objects should always aim to improve the quality or composition of the collection and/or to place the objects where they can function better.
- A deaccessioning operation should satisfy the following criteria: careful, transparent and responsible. (Bergevoet et al. 2006: 4)

Retningslinjene beskriver anbefalt trinnvis prosedyre for å fjerne objekter fra museumsamlingene og inkluderer også en systematisert liste over argumenter for og imot avhending.⁶

I Storbritannia har det også pågått et museumsfaglig arbeid med retningslinjer for avhending de siste ti årene. Det har blant annet foregått gjennom en revisjon av de nasjonale museumsetiske retningslinjene; *Code of Ethics for Museums*, som utvikles og forvaltes av det britiske museumsforbundet, Museums Association. Der det tidligere for eksempel het "a strong presumption against disposal", het det etter en revisjon i 2002 "a strong presumption against disposal out of the public domain". Dette er en liten, men sentral forskjell. Revisjonen av de etiske retningslinjene ble videreført i 2007. Da ble den nevnte formuleringen endret påny, nå til "There is a strong presumption in favour of the retention of items in the public domain". I tillegg ble det føyet til

- 14 flere setninger om avhending som en produktiv form for samlingsforvaltning, f.eks.: "Sometimes transfer within the public domain, or another form of disposal, can improve access to, or the care or context of, items or collections."

Endringene hos det britiske museumsforbundet har blitt beskrevet slik: "The view of the Museums Association (MA), like the debate, has evolved and adapted to a point where disposal should be seen as an integral part of collections development" (Davies 2011: 13ff.). Utviklingen i Storbritannia har blant annet skjedd gjennom flere nasjonale utredninger om avhending og/eller samlingsutvikling (f.eks. NMDC 2003, Wilkinson 2005, Museums Association 2007). En av disse utredningene endte f.eks. opp med følgende anbefaling: "Disposal should be regarded as a proper part of collection management, but if it is to be successful it must be properly resourced and carefully conducted" (NMDC 2003: 14). Det er også slik at for å bli et akkreditert museum etter MAs standard, må museet ha etablert en egen plan for *deaccessioning*. Museums Association innførte et "verktøyskrin" for avhending: *Disposals Toolkit* (Museums Association 2008). Dette ble lansert i 2004 og revidert i 2008. Her finner man blant annet et flytdiagram og trinn-for-trinn-forklaringer av en faglig forsvarlig form for avhending, enten dette dreier seg om overføring, kassasjon, salg eller bytte.

Retningslinjer og vedtekter er imidlertid kun verktøy for å skape solid praksis. I forhold til erfaring og faktisk praksis med avhending er det flere som har vist til et kanadisk eksempel (jf. Ainslie 1997, 2004) – Glenbow Museum, et historisk museum som fokuserer på det nordvestlige (Nord-)Amerika. Glenbow har blitt et mye brukt eksempel fordi museet i flere omganger har gjennomført omfattende tiltak for avhending. Over en tolvårsperiode

fra 1980 til 1992 gjennomførte det en omfattende aksjon for å redusere størrelsen på sine samlinger. Museet fjernet til sammen 30 000 objekter som enten ble vurdert som overflødige, som ikke å ha "museum quality" eller til å ligge på siden av museets formål (Smithsonian 2005: 407). Museet fortsatte med avhendingsarbeidet i en ny fase etter å ha innsett i 1992 at museet med daværende driftsutgifter ville gå konkurs i løpet av fem år. Dette inkluderte salg av kulturhistorisk materiale som ble vurdert som ikke å tilhøre museets faglige fokus. I perioden 1992 til 1997 solgte museet rundt 3 000 objekter for en samlet sum på ca. 5 millioner dollar. Inntektene ble plassert i et fond for innkjøp, samlingsforvaltning og dokumentasjon (jf. Ainslie 1997, Janes 1995).

Eksemplene fra henholdsvis USA, Nederland, Storbritannia og Canada viser at det finnes et bredt og godt dokumentert erfaringsgrunnlag i vesteuropeisk og nordamerikansk museumssektor. Erfaringene er knyttet både til kontroversielle salg, til medieoppmerksomhet, til iverksetting av nasjonale tiltak, utredninger og retningslinjer, samt til gjennomføring av omfattende avhendingsprosjekter. Selv om det ikke er slik at det er umiddelbar overføringsverdi for alle eksempler fra disse fire landene, finnes det åpenbart faglig materiale her som en profesjonalisert norsk avhending kunne benytte med hell. Men hva vi vet vi egentlig om norske museers erfaringer med og synspunkter på avhending? Egentlig svært lite, og det var også utgangspunktet for den spørreundersøkelsen som presenteres i det følgende.

AVHENDING I NORSKE MUSEER – EN SPØRREUNDERSØKELSE

I forkant av arbeidet med denne artikkelen ble det sendt ut en spørreundersøkelse om avhen-

ding til 70 norske museer. I det følgende presenteres og kommenteres de viktigste resultatene fra denne. Undersøkelsen, som ble gjennomført ved hjelp av SurveyXact, ble sendt ut til alle såkalt konsoliderte enheter, med andre ord alle norske museer som p.t. er en del av det norske museumsnettverket. Til sammen utgjør dette 70 museer. Blant disse fikk vi svar fra 59 museer, noe som gir en svarprosent på 84%. Dette er en erfaringsmessig høy prosentandel, som dermed burde gjøre svarene langt på vei dekkende og representative for den norske museumssektoren. Mottagerne av undersøkelsen var enten museumsdirektører/-ledere eller ledere for samlingsforvaltningen ved det enkelte museum. Et av de innledende spørsmålene i undersøkelsen var hvilken stilling respondenten hadde ved museet sitt. Rundt 30% av svarene kom fra direktør eller daglig leder, rundt 60% kom fra samlings- eller dokumentasjonsansvarlige, og rundt 10% av respondente hadde en annen stilling ved museet.

Undersøkelsen inneholdt de følgende spørsmålene (svaralternativer er ikke inkludert her):

1. Hva slags stilling har du ved museet der du arbeider?
2. Hvilken kategori plasseres ditt museum innenfor, i rapportering, statistikk m.m.?
3. Har ditt museum erfaring med avhending av objekter fra samlingene?
4. Hvis ja; hvilken form for avhending har det vært snakk om?
5. I løpet av de siste fem årene: Hvor mange objekter er avhendet fra samlingene årlig, anslagsvis?
6. Har museet noen form for regelverk eller retningslinjer for avhending?
7. Berøres spørsmålet om avhending i museets vedtekter?
8. Er det formuleringer i museets vedtekter

som begrenser adgangen til eventuell avhending?

9. Ser du et evt. behov for å endre museets vedtekter knyttet til avhending? Hvorfor/hvorfor ikke?
10. Ser du et behov for nasjonale retningslinjer om avhending? Hvorfor/hvorfor ikke?
11. Hvem mener du evt. burde ha ansvar for slike retningslinjer?
12. Hvor viktig mener du spørsmålet om avhending er for utviklingen av norske museumssamlinger i årene fremover? Gi svaret på en skala fra 1-5, der 1 er svært lite viktig og 5 er svært viktig.
13. Dersom avhending er viktig, hva er de største hindringene for å iverksette avhending i større skala? Dersom det ikke er viktig, hvorfor ikke?
14. Har du en mer generell kommentar til spørsmålet om avhending?

Blant respondentene plasserte 64% museet sitt innenfor kulturhistorie, 10% innenfor kunst og kunstindustri, 24% innenfor kategorien blandet og 2% innenfor naturhistorie.

Et sentralt innledende spørsmål i undersøkelsen var spørsmål 3: Har ditt museum erfaring med avhending av objekter fra samlingene? Et vesentlig flertall, 67% av museene, svarte ja på dette spørsmålet. De resterende 33% svarte nei. (På dette spørsmålet fantes ingen andre svaralternativer enn ja eller nei.)

De museene som svarte ja på spørsmålet om erfaring med avhending, ble bedt om å utdype hvilken form for avhending museet har erfaring med. De følgende svaralternativer ble gitt: Overføring av eierskap, salg, kassasjon, tilbakeføring til giver, annen form for avhending. I tillegg ble spørsmålet knyttet til et åpent kommentarfelt. Svarene fordelte seg slik:

Fig. 1. Hvis ja, hvilken form for avhending har det vært snakk om? $N = 41$.

Fig. 2. I løpet av de siste fem årene: Hvor mange objekter er avhendet fra samlingene, anslagsvis? $N = 54$.

Vi ser at en andel på 17% har erfaring med annen form for avhending. De fleste av disse gjelder en kombinasjon av flere typer avhending. Vi ser også at den overlegent vanligste formen for avhending er kassasjon, mens det er kun ett museum som har erfaring med den avhendingsformen som ofte er mest omdiskutert: salg.

Et tema som det er lite kunnskap om, i tillegg til graden av erfaring med avhending, er det faktiske omfanget av avhendingen. Hvor mange objekter har norske museer avhendet

de siste årene? Svarene på spørsmål 5 kan bringe oss nærmere et svar på dette. Her ble museene spurt om et anslag på antall gjenstander avhendet fra museet årlig i løpet av de fem foregående årene. Svarene varierer mye. Figur 2 viser fordelingen.

For 22% av museene var kategorien Annet omfang relevant. Utdypingen av disse svarene er ganske informativt i forhold til spennvidden i museenes virksomhet på dette området. Jeg gjengir derfor alle tilleggskommentarene til denne kategorien:

- Fra 0 til rundt 10 i året
- 50-100 hvert år
- Kun 1 gjenstand i de siste 5 årene
- Et arkiv (foto) bestående av anslagsvis 30 000 enkeltobjekter
- Oversikt mangler
- Diverse skadet og muggbefengt
- Ingen registrert gjenstander har vært avhendet. Museet forvalter industrielle produksjonslokaler. Det foretas en grov sortering av hva som er museumsgjenstander og hva som avhendes før registrering
- Totalt 3 gjenstander
- Sjeldnere
- Mer enn hundre
- Usikkert
- I løpet av siste fem år ingen. Vi hadde en større runde med avhending i 2005. Hovedgrunnen til dette var en brann i magasinlokaler i 2000 som skadet en del gjenstander

Selv om ikke disse svarene gir noe endelig mål på omfanget av avhendingen, gir det oss muligheten til å anslå et omtrentlig omfang. Dersom man holder det nevnte fotoarkivet utenfor og tar høyde for enkelte museers manglende oversikt, dreier det seg om et sted mellom 500 og 1 000 gjenstander årlig. For enkelthets skyld kan vi for et øyeblikk sette tallet til 1 000 årlig avhendede gjenstander fra norske museumssamlinger. Er dette et høyt tall? Det kommer åpenbart an på hvilket perspektiv man vurderer tallet ut i fra. I forhold til den museumsfaglige tausheten rundt spørsmålet om avhending er det på den ene siden et vesentlig, om kanskje ikke høyt, tall. Samtidig kommer tallet 1 000 i et annet lys dersom det sees i forhold til størrelsen på norske museumssamlinger og deres årlige tilvekst. Norske museer (i det såkalte nasjonale museumsnettverket) inneholder om lag 2,9 millioner kulturhistoriske objekter, fraregnet samlinge-

ne ved universitetsmuseene og etatsmuseene, som ikke er inkludert i denne undersøkelsen. Basert på dette tallet blir det årlig avhendet 0,35 promille av de kulturhistoriske samlingene. I samme kategori var tilveksten av i 2011 på til sammen 31 500 objekter. Med andre ord øker samlingene med mer enn 31 objekter for hvert objekt som blir avhendet. Basert på disse anslagsvise beregningene øker disse samlingene i størrelse med ca. 1,1% årlig. Om vi bruker tall for gjennomsnittlig tilvekst over de siste fem årene, ca. 45 000, blir den årlige veksten på 1,6%.

Disse foreløpige beregningene er det interessant å sammenligne med de tallene som kom frem i Nick Merrimans undersøkelse av britiske museer og avhending. Merriman tar utgangspunkt i tall fra syv ulike museer fra 1990-2004 og kommer frem til at forholdet mellom avhending og tilvekst i fem av museene varierer mellom 1:745 og 1:2 344, med andre ord at formell avhending foregår svært sjelden (jf. Merriman 2006: 55). I Merrimans syv case-museer beregnes den årlige tilveksten i samlingene så lavt som 0,1%, selv om tidligere anslag på tilvekst i britiske museer lå langt høyere. Merriman stiller det retoriske spørsmålet om 0,1% tilvekst virkelig har noen reell effekt på museenes og samlingenes bærekraft, og svarer ved hjelp av intervjuer med museumsansatte et tydelig ja på sitt eget spørsmål. Samtidig blir Merrimans argumenter desto mer gyldige med en årlig tilvekst på mellom 1,1 og 1,6%. For å illustrere: Dersom den årlige veksten er på for eksempel 1,6%, vil samlingene *dobles* i omfang på litt over 40 år. Viktigere enn den rent kvantitative veksten, som åpenbart krever mer ressurser enn museene vil ha tilgang til, er likevel hva samlingsutvikling sier om museenes legitimering og eksistensgrunnlag; om deres forståelse av forhold

18 det mellom ting og kunnskap. Jeg kommer tilbake til dette i artikkelens avsluttende del.

Spørsmålene 6 til 9 i undersøkelsen gjelder forholdet mellom avhending og museenes vedtekter/retningslinjer. Grunnen til at dette temaet er vektlagt i undersøkelsen, er blant annet at dette vanligvis har vært et sentralt tema de gangene avhending har blitt tatt opp til debatt. Blant respondentene som besvarte spørsmålene om museenes retningslinjer og vedtekter, fordelte svarene seg slik:

Det er et delt bilde som tegnes av disse svarene. Det norske museumslandskapet er mer eller mindre er delt på midten i forhold til hvorvidt museenes vedtekter eller retningslinjer forholder seg eksplisitt til avhending. Rundt 40% av museene har ikke noen form for retningslinjer knyttet til avhending og for 45% av dem berøres ikke spørsmålet i vedtektene. Er det så noen systematiske forskjeller mellom museumstypene i disse svarene? Tendensene er nokså svake, men det virker for eksempel som de kulturhistoriske museene er mer positive enn de kunsthistoriske til nasjonale retningslinjer (80% mot 60% svarer ja); samt at de kulturhistoriske museene i større grad ser et behov for å endre museenes vedtek-

ter (40% mot 20%). I tillegg har de kulturhistoriske museene i langt større grad et eget regelverk eller egne retningslinjer for avhending (65% mot 33%).

Et annet funn som denne oversikten peker på, er at behovet for å endre eget regelverk bedømmes som mindre viktig enn behovet for et sett med nasjonale retningslinjer. 75% av museene mener at det er et behov for slike retningslinjer. Oppfølgingsspørsmålet til dette var et åpent spørsmål om hvem som evt. burde ha ansvaret for slike retningslinjer. Her fordeles svarene seg nokså jevnt mellom Kulturrådet og Museumsforbundet, og enkelte nevner også Kulturdepartementet som riktig instans. I tillegg er det en del informanter som mener at museene selv bør ha et ansvar, evt. gjennom et utvalg som organiseres av Kulturrådet. Svarene varierer med andre ord nokså mye, men felles for dem er nødvendigvis at de identifiserer et behov for nasjonale føringer på dette området.

Undersøkelsens to avsluttende spørsmål ga respondentene anledning til å reflektere noe mer fritt rundt temaet avhending. I hvilken grad reflekterer så museumslederne rundt teoretiske, etiske og juridiske perspektiver? Felles

Fig. 3. Spørsmål om vedtekter og retningslinjer. N = 53. Ja (blått), Nei (rødt).

for de fleste av disse åpne svarene er at de kobler spørsmålet om avhending til konkrete utfordringer i praktisk forvaltning av samlingene, som gjerne har bygget seg opp over tid. En respondent sier for eksempel dette: "Etter en faglig vurdering er det etter mitt syn tatt imot en rekke gjenstander opp gjennom årene ganske ukritisk. At museets magasinkapasitet i dag er nærmest sprengt innebærer at vi nå må være svært kritisk til nytt inntak av gjenstander. Gjenstander av lav kvalitet fyller deler av magasinet." En annen museumsarbeider går et stykke i retning av et konkret forslag om hvordan man kan arbeide videre med spørsmålene:

Det er heilt klart eit behov for norske museer å sjå meir konkret på samlingane sine. Slik ståda er no så praktiserer mange inntaksstopp grunna fulle magasin, noko som fører til at innsamling frå vår nære fortid vert satt på vent. Det er klart der er mange juridiske hindringar, men vi meiner mykje kan gjerast om ein ser på t.d. tre kategoriar: dei som er i så dårleg stand at det gir lita mening å bruke ressursar på vidare bevaring, dei som ikkje er komplette – i begge desse kategoriane kan det vere at ein har andre i samlinga som er av same type og i langt betre stand. Sist men ikkje minst, så er det dei typane gjenstandar som er overrepresentert i samlingane.

Flere er også opptatt av de juridiske utfordringene: "Museet er bare i liten grad juridisk eier av samlingene. Samlingene eies av vertskommuner, stiftelser eller foreninger. Museet arbeider med å få overta alle samlinger, bl.a. fordi spørsmålene rundt kassasjon er svært u håndterlige i dagens situasjon." Og, i en annen respondents formulering: "Hindringen er at avhending oppfattes/fremstår som nesten uoverkommelig på grunn av de juridiske vurderingene som (man i alle fall tror) kreves. Og tradisjonelt tenker man seg vel at en gjenstand

som én gang er innlemmet, nesten er umulig å 'bli kvitt', siden man har forpliktet seg til å ta vare på den til evig tid."

Avhending blir altså i stor grad oppfattet som et praktisk og et juridisk problem, og i noen grad et etisk problem. Det mer overordnede spørsmålet om museenes legitimitet som kunnskaps- og formidlingsinstitusjoner berøres i svært liten grad av museumslederne og de samlingsansvarlige. Legitimitet i form av tillit i befolkningen er det imidlertid flere som relaterer til spørsmålet om avhending. Det er flere av museumslederne som er opptatt av museenes legitimitet overfor både den generelle befolkningen og overfor lokalmiljøet i særdeleshhet. En respondent skriver f.eks.: "For vårt vedkommende er den største hindringen en antatt folkeopinion – utfordringen er å formidle ut til lokalsamfunnet hvorfor vi må ta grep. Vi er nok litt redde." En annen skriver: "Det knytter seg mye følelser til gjenstander som er gitt til museum. Vi er avhengig av tillit i befolkninga og et godt forhold til museets venner." De avsluttende svarene på undersøkelsen viser at det eksisterer en bevissthet om problemstillingene knyttet til avhending som inkluderer museumsfaglige og juridiske utfordringer, men som i mindre grad dreier seg om museene som kunnskaps- og samfunnsinstitusjoner.

HVA SÅ OG HVA NÅ? TEORI MØTER PRAKSIS I DØRA

Er avhending et museumsfaglig og kulturpolitisk tabu? Tidsskriftet og medlemsbladet *Forskerforum* har i en fast spalte et spørsmål som de stiller til alle som blir intervjuet om sitt fagfelt: "Hva er tabu i ditt fag?" Svarene på dette spørsmålet varierer, men de knyttes ofte til rene vitenskapelige svakheter, som at det er

20 tabu å jukse til seg forskningsresultater, plagiere andres arbeid osv. I et av numrene blir en konservator på et større norsk museum stilt det samme spørsmålet. Han svarer: "Det å diskutere om ikke hensynet til innsamling og bevaring av samlinger for framtiden kan ta overhånd slik at man ikke prioriterer høyt nok behovene til dagens publikum." Man kan finne en lignende formulering i en amerikansk antologi om avhending: "Is the retention of the museum's fourth best Rembrandt etching really more important than that of a proposed new program for preschoolers?" (Weil 1997: 89). Selv om de færreste norske museer kan relatere seg til en problematikk som gjelder forholdet til samlingens *fjerde* beste Rembrandt, er poenget like fullt det samme. Både den norske konservatoren og den amerikanske museologen peker på den faren som ligger i at ett av de faglige perspektivene til museene får dominere over et annet. Dersom avstanden mellom forvaltningen og formidlingen blir for stor, eller dersom forholdet mellom disse er ikke-eksisterende, undergraves både legitimiteten og tilliten til museene som de institusjonene de har potensial til å være.

En gjennomgang av norsk museumspolitikk, føringer og tiltak, viser et svært sporadisk og lite sammenhengende fokus på spørsmålet om avhending. Dette står i nokså stor kontrast til praksis i land vi gjerne skuer til i museumsfaglige sammenhenger, særlig Nederland, Storbritannia og Canada. Det står også i skarp kontrast til det faktum som den gjennomførte spørreundersøkelsen viser: norske museer avhender gjenstander jevnlig, men de følger i varierende grad et etablert faglig system, de mener det er et viktig faglig spørsmål, og et stort flertall ønsker seg et sett med felles faglige retningslinjer på dette området.

Avhending er på en og samme tid et spørs-

mål om logistikk og teknikk og et overordnet spørsmål om kulturpolitikk. Selv om både infrastruktur, samfunnskontekst, arbeidsoppgaver og verktøy har endret seg drastisk for museene de siste tiårene, har de fått liten kulturpolitisk drahjelp til å prioritere. De legitimeres fortsatt alle som en, store som små, som multitaskende superinstitusjoner, som både skal forvalte, formidle og forske på høyt nivå. Oppgavene skal utføres parallelt og med god integrasjon imellom dem. Svært få museer makter en slik kombinasjon. Kanskje kan en diskusjon om avhending bidra til også å løfte frem en diskusjon også om disse premissene. Prioriteringen i det lille formatet (samlingsforvaltning) henger sammen med prioritering i det store formatet (museumspolitikk).

Denne artikkelen har vært skrevet med en ambisjon om å analysere fenomenet avhending gjennom å kombinere teoretiske og praktiske innfallsvinkler. Skal avhending diskuteres og legitimeres gjennom en teoretisk diskusjon, vil dette som vi har sett innebære å sette museenes objekt-baserte, materielle epistemologi i et kritisk lys.⁷ Avhending utfordrer også på et prinsipielt nivå museenes perspektiv på forholdet mellom tingene og kunnskapen; mellom formidlingen, forvaltningen og forskningen. Samtidig dreier avhending seg både om intellektuell og om en mer konkret, forvaltningsmessig bærekraft. Å forvalte samlinger på en bærekraftig måte, vil måtte innebære å åpne for at en reduksjon i samlingene kan være produktivt og konstruktivt. Skal man løfte frem dette som et tema og som faglig praksis, er man avhengig av en opplyst faglig diskusjon som kombinerer teoretiske, museumsetiske og – i den utstrekning det er relevant – juridiske perspektiver.

NOTER

1. Hooper-Greenhill demonstrerer i avslutningen av *Museums and the Shaping of Knowledge* hvordan ett og samme maleri kan fortolkes og gis mening på fire ulike måter i fire ulike museale og epistemologiske kontekster. Hun beskriver dette forholdet slik: "The identity and meaning of material things is seen to be constituted in each case according to the articulations of the epistemological framework, the field of use, the gaze, technologies, and power practices" (1992:194).
2. Det nærmeste vi kommer en gjennomgang fra nasjonalt kulturvernhold om prinsipper og retningslinjer for avhending de siste ti årene, finner vi i publikasjonen *Viktig og vakkert. Utvalgsriterier for fotografi* fra ABM-utvikling (ABM-skrift #51). I denne finnes et eget kapittel om avhending/kasasjon av fotografier fra samlingene. Samtidig er objektet det her er tale om vesensforskjellig fra øvrige museumsobjekter, blant annet i forhold til det enkelte objekts informasjonsinnhold.
3. Jf. http://www.norsk kulturrad.no/wp-content/uploads/2011/08/Samhandling-og-arbeidsdeling-ved-innsamling-i-kulturhistoriske-museer_web.pdf [lesedato 16.01.13]
4. Jf. http://www.maihaugen.no/Global/Samtid/Dokumenter/Aktuelt/Mandat_Arbeidsgruppe.pdf [lesedato 16.01.13]
5. Det ene maleriet, *Le Dessert*, ble solgt i februar til en pris av 14,5 millioner kroner, mens det andre bildet, *Tre ved elven*, ble trukket tilbake fra auksjonen.
6. Jf. <http://www.comcol-icom.org/wp-content/uploads/LAMO.pdf>
7. Se O'Neill 2006 for et velformulert og interessant forslag til en revidert epistemologi for museenes praksis.

LITTERATUR

- Aasen, Ann Iren Ryggen: *Hva tar vi vare på? En undersøkelse av forholdet mellom avhending og innsamling av gjenstander ved kulturhistoriske museer*. Masteroppgave i kulturstudier. Høgskolen i Telemark: Bø 2010.
- Ainslie, Patricia: "The Deaccessioning Strategy at Glenbow: 1992-1997". I: Weil, S. E. (red.): *Deaccession Reader*. American Association of Museums: Washington DC 1997: 125-145.
- Ainslie, Patricia: "Deaccessioning as a Collections Management Tool". I: Knell, Simon (red.): *Museums and the Future of Collecting*. Ashgate: London 2004: 235-242.
- ABM-utvikling: *ICOMs museumsetiske regelverk*. ABM-utvikling: Oslo 2006. (ABM-skrift #29).
- ABM-utvikling: *Viktig og vakkert. Utvalgsriterier for fotografi*. ABM-utvikling: Oslo 2008. (ABM-skrift #51).
- Bergevoet, Frank et al. (red.): *Netherlands Guidelines for Deaccessioning of Museum Objects*. Instituut Collectie Nederland: s.l. 2006. URL: <http://www.comcol-icom.org/wp-content/uploads/LAMO.pdf> [lest 20.01.13]
- Burgess, Chris og Rachel Shane: "Deaccessioning: A Policy Perspective". *The Journal of Arts Management, Law, and Society*. Vol. 41, Iss. 3, 2011:170-185.
- Cannon-Brookes, Peter: "World of Museums." *Museum Management and Curatorship*. Vol. 12(3), 1993: 303-317.
- Conn, Steven: *Museums and American Intellectual Life*. The University of Chicago Press: Chicago 1998.
- Davies, Peter (red.): *Museums and the Disposals Debate: A Collection of Essays*. Museums Etc.: London 2011.
- Hadfield, Jessica: "Deaccession and Disposal: The Theory in Context". I: Davies, Peter (red.) *Museums and the Disposals Debate: A Collection*

- of *Essays*. Museums Etc.: London 2011: 254–286.
- Hooper-Greenhill, Eilean: *Museums and the Shaping of Knowledge*. Routledge: London 1992.
- Hooper-Greenhill, Eilean: *Museums and the Interpretation of Visual Culture*. Routledge: London 2000.
- Janes, Robert: *Museums and the Paradox of Change: A case Study in Urgent Adaptation*. Glenbow Museum: Alberta 1995.
- Jenkins, Tiffany: "Just Say No: You Cannot be Too Careful in Embracing Disposal". I: Davies, Peter (red.) *Museums and the Disposals Debate: A Collection of Essays*. Museums Etc.: London 2011: 73–82.
- Knell, Simon (red.): *Museums and the Future of Collecting*. Ashgate: London 2004.
- Lord, Beth: "Foucault's Museum: Difference, Representation, and Genealogy". *Museum and Society*. Vol. 4 (1), 2006: 11–14.
- Merriman, Nick: *Museum Collections and Sustainability. Fellow on the Clore Leadership Programme 2004/5*. London 2006. URL: <http://www.museumsassociation.org/download?id=16720> [lest 27.12.12]
- Merriman, Nick: "Museum Collecting and Sustainability". *Museum Management and Curatorship*. Vol. 17 (1), 2008: 3–21.
- Museums Association: *A Public Consultation on Disposal*. London: FreshMinds: London 2007.
- Museums Association: *Disposals Toolkit*. Museums Association: 2008. URL: <http://www.museumsassociation.org/download?id=15852> [lest 21.01.13]
- Naguib, Saphinaz-Amal & Bjarne Rogan (red.): *Materiell kultur og kulturens materialitet*.: Novus forlag: Oslo 2011.
- NMDC: *Too much Stuff? Disposal from Museums*. National Museum Directors' Conference: London 2003. URL: http://www.nationalmuseums.org.uk/media/documents/publications/too_much_stuff.pdf [lest 21.01.13]
- Norheim, Lars G.: *Rettslige skranker for museenes avhending av museumsobjekter*.: Norsk museumsutvikling: Oslo 1997. (Skriftserie: 3).
- Norsk kulturråd: *Samhandling og arbeidsdeling ved dokumentasjon og innsamling i kulturhistoriske museer*. Norsk kulturråd: Oslo 2012.
- Norsk museumsutvikling: *Utlån og avhending av materiale fra museenes samlinger*. Norsk museumsutvikling: Oslo 2000. (Skriftserie: 5).
- NOU 1996:7. *Museum. Mangfold, minne, møtestad*.: Kulturdepartementet Oslo.
- O'Neill, Mark: "Essentialism, Adaptation and Justice: Towards a new Epistemology of Museums". *Museum, Management and Curatorship* 21, 2006: 95–116.
- Pearce, Susan M. (red.): *Interpreting Objects and Collections*: Routledge: London 1994.
- Rogan, Bjarne: "Et faghistorisk etterord om materiell kultur og kulturens materialitet". I: Naguib, Saphinaz-Amal og Bjarne Rogan (red.): *Materiell kultur og kulturens materialitet*. Novus forlag: Oslo 2011: 313–383.
- Smith, Rachel: *Transparent Disposal of Museum Collections*. MA, Museum Studies, University of Leicester 2012. URL: http://www.academia.edu/1863342/Transparent_Disposal_of_Museum_Collections [lest 08.10.12]
- Smithsonian: *Concern at the Core. Managing Smithsonian Collections*. Smithsonian Institution: Washington 2005.
- Stortingsmelding 22 (1999–2000). *Kjelder til kunnskap og oppleving. Om arkiv, bibliotek og museum i ei IKT-tid og om bygningsmessige rammevilkår på kulturområdet*.: Kulturdepartementet Oslo.
- Talley Jr, M. Kirby: "The Delta Plan: a Nationwide Rescue Operation." *Museum International*. Vol. 51(1), 1999: 11–15.
- Vasström, Annette. "At indsamle og kassere kulturarv". *Danske museer*. No. 5, 2004: 4–7.
- Weil, Stephen, E. (red.): *A Deaccession Reader*.

American Association of Museums: Washington DC 1997.

Wilkinson, Helen: *Collections for the Future. Report of a Museums Association Inquiry*. Museums Association: London 2005. URL: <http://www.museum-sassociation.org/download?id=11121> [lest 21.01.13]

Østby, Jon Birger: "Utlån og avhending fra norske museumssamlinger". *Nordisk Museologi*. No. 2, 2002:42-49.

**Ole Marius Hylland, dr.art. i kulturhistorie og forsker 1 ved Telemarksforskning*

*Adresse: Telemarksforskning, Pb. 4,
NO-3833 Bø i Telemark, Norge*

E-mail: hylland@tmforsk.no